

Boris Pritchard
Pomorski fakultet
Sveučilišta u Rijeci
HR-51000 Rijeka

VIŠEČLANE LEKSIČKE JEDINICE U OPĆIM I STRUČNIM DVOJEZIČNIM RJEČNICIMA

Višečlane leksičke jedinice (*multi-word lexical units*) predstavljaju jedno od otvorenih pitanja suvremene leksikografije. Rad nastoji definirati pojam višečlane leksičke jedinice uzimajući u obzir sličnosti i razlike njihove obrade u jednojezičnim i višejezičnim rječnicima, posebice u stručnim rječnicima. Razmatraju se i opisuju pitanja kao što su razvrstavanje višečlanih leksičkih jedinica po njihovu obliku i semantičkoj strukturi, načini njihova izbora iz korpusa te statusa na razini rječničke makrostrukture i mikrostrukture. Višečlane leksičke jedinice analiziraju se i uspoređuju na primjerima u općim i stručnim dvojezičnim rječnicima u kojima je hrvatski ciljni ili polazni jezik.

1. Uvod

Mnoga leksikološka istraživanja u posljednja dva desetljeća pokazuju kako pojam jedinica vokabulara (leksikografski opisanog i prezentiranog, vokabulara za potrebe učenja stranog jezika itd.) ne bi valjalo poistovjećivati isključivo s jednočlanim leksičkim oblicima odnosno riječima (*single words*), već i s leksikaliziranim jedinicama, koje se sastoje od više od jedne »tipografske jedinice« (Svensen 1991). Tako bi utvrđen i leksikografski prikazan vokabular morao uključivati i leksičke izraze (*phrasal words, multiple lexical units*, isp. Landau 1984: :144,239), odnosno u leksikografskom metajeziku: *višečlane leksičke jedinice (VLJ)*, poznatije u engleskoj leksikologiji i leksikografiji pod nazivom *multi-word lexical units (MWLU)* ili *multi-word units*, tj. »lexical units consisting of a fixed combination of more than one word« (projekt EAGLES–EAGLET DB, 2001, <http://coral.lili.uni-bielefeld.de>). Višečlane leksičke jedinice idu u red otvorenih teorijskih i praktičkih pitanja suvremene leksikologije i leksikografije, a predmet su i gramatičkog opisa vokabulara, kognitivne lingvistike (učenje i stjecanje vokabulara), primijenjene lingvistike (učenja i poučavanja vokabulara) itd.

Danas postoje razlike ne samo u pogledu definiranja pojma višečlana leksička jedinica, već i u odnosu na sam metaleksikografski naziv za taj pojam. Nadalje, sporna su i neriješena pitanja njihova identificiranja, formalnoga lingvističkoga i leksikografskoga opisa te razvrstavanja. Sve to u suvremenoj leksikografiji rezultira sljedećim pitanjima:

- kako u korpusu prepoznavati i leksikografski vrednovati višečlane leksičke jedinice radi njihova uvrštavanja u rječnik,
- kako ih (meta)leksikografski opisati i razvrstati,
- kako se VLJ realiziraju u pojedinim rječnicima i kako kontrastirati način prezentiranja VLJ u različitim vrstama rječnika
- koje vrste višečlanih leksičkih jedinica uvrstiti u rječnik odnosno u koje vrste rječnika (jednojezični prema dvojezičnima i višejezičnima, opći prema stručnima itd.),
- gdje je i u kojoj mjeri mjesto višečlanim leksičkim jedinicama u strukturi rječnika itd.

U ovom radu pokušat ćemo dati moguće odgovore na posljednja dva pitanja i ponuditi rješenja koja bi mogla biti od koristi u izradi dvojezičnih englesko-hrvatskih i hrvatsko-engleskih rječnika.

2. Teoretska i praktična pitanja utvrđivanja i opisa višečlanih leksičkih jedinica

Nijedna teorija niti model jezika ne može govornika nekog jezika zaštititi od generiranja neprihvatljivih ili pak neuobičajenih leksičkih sveza. Od toga nisu pošteđeni čak niti izvorni govornici, kako svjedoči Copestake (2001): »Even the best existing formal grammars of natural languages generate a large proportion of utterances which sound silted, ugly or simply wrong to native speakers.« Neki govornici to čine i svjesno, npr. »'zaraditi' smrtnu ozljedu« (novinar Hrvatskoga radija povodom jedne prometne nesreće, 2001.). Stoga je poznavanje gramatičkih odnosa unutar takvih jedinica izuzetno važno za dvojezičnu leksikografiju.

Višečlane leksičke jedinice predstavljaju poseban oblik i vrstu leksikografskih jedinica koje zahtijevaju sličan pristup i lingvističko-leksikografski opis kao i drugi leksikografski oblici koji se pojavljuju bilo u makrostrukturi ili u mikrostrukturi rječnika. U suvremenoj se je engleskoj leksikologiji (posebno u leksičkoj semantici i kognitivnoj analizi leksika) i leksikografiji (naročito korpusnoj) u visokoj mjeri danas leksikalizirao naziv *multi-word lexical unit*, a u hrvatskoj, zbog manje čestote uporabe i uz nešto niži stupanj leksikaliziranosti, naziv *višečlana leksička jedinica* (doslovno *višerječna leksička jedinica*, cf. Mihaljević 1991, Štambuk 1990). Činjenica što za taj oblik leksičkih jedinica danas u engleskom jeziku (gdje se i najviše istražuje) postoji više različitih naziva:

multi-word lexical units, multi-word units (Zgusta 1971); *multi(-)words, multi word expressions, phrases, lexical phrases, lexical collocations,*

phraseological units, lexical associations; synchronic word families (Honvault 1992); *lexical combinations, set combinations, complex lexemes, lexeme clusters, synthèmes, locutions* (Zgusta 1971); *compound lexical item* (McIntosh, M.K. Halliday, Strevens 1966)

govori o različitim lingvističkim i leksikografskim pristupima definiciji višečlane leksičke jedinice (isp. Zgusta 1971, Ivir 1974, Landau 1987, Štambuk 1990, Cowie 1992, Pritchard 1998 itd.).

Termin *višečlana leksička jedinica*, što uključuje kolokacije, kolokacijske sklopove i stalne leksičke sklopove (Ivir 1978), jest opći leksikografski naziv za sve »sintagmatskim odnosima nastale leksičke kombinacije koje se u rječniku obrađuju na razini natuknica (*head-word*), postajući tako sastavnim dijelom rječničke nomenklature (makrostrukture), ili pak na razini mikrostrukture, tj. kao podnatuknice unutar članka za pojedine natuknice« (Pritchard 1998). Vrlo se često, posebno u stručnim dvojezičnim rječnicima, javljaju i na obje razine. Višečlane leksičke jedinice ovise o prirodi jezika lijeve strane (L1) pa su stoga specifične za pojedine jezike (npr. engleskog za razliku od hrvatskog), a njihova prezentacija u rječnicima nerijetko ovisi o leksikografskim tradicijama u pojedinim zemljama i strukama (npr. stručno obilježeni, najčešće tehnički rječnici u odnosu na opće rječnike). Stoga u različitim jezicima i kulturama višečlane leksičke jedinice imaju različit leksikografski status.

Nadalje, premda se dio VLJ može opisati postojećim mehanizmima lingvističkog opisa, posebno metodama korpusne lingvistike (morfosintaktička, semantička pravila o povezivanju više riječi u nove, jedinstvene leksičke jedinice), ipak najveći broj VLJ ostaje izvan domašaja takvoga opisa jer se radi o

- izrazima koji se ne mogu u potpunosti predvidjeti na temelju gramatičkih pravila ili leksičkih jedinica,
- semantički istovrijednim višečlanim izrazima koji u pojedinim jezicima variraju uslijed običaja (*convention*) a ne zbog pravila (*rules*),
- jedinicama koje se temelje na slobodnu izboru premda ulaze u kombinacije po prilično određenim pravilima (Landau 1994) te
- jedinicama kod kojih se samo ograničen broj podskupova može lingvistički opisati (Mel'čuk 1994:91, prev. B.P.) jer je idiosinkratičnost takvih sveza (kolokacija) njihovo jako obilježje te ih u popisu vokabulara valja samo nabrajati.

2.2. Definicija i tipologija višečlanih leksičkih jedinica

Kao što je slučaj i s nekim drugim pojmovima u lingvistici, višečlanu je leksičku jedinicu nemoguće definirati a da bi takva definicija bila sveobuhvatna, teoretski jednoznačna i općeprihvatljiva. Definiranje je stoga određeno različitim pristupima lingvističkom opisu višečlanih leksičkih jedinica pa se može govoriti o morfosintaktičkoj, semantičkoj, kognitivno-konceptualnoj, leksikografskoj, tipografsko-grafičkoj, korpusnolingvističkoj itd. L. Zgusta (u knj. *Ma-*

nual of Lexicography) drži višečlane leksičke jedinice posebnom vrstom kombinacija riječi (*combinations of words*) koje uključuju rekcije (*rections*), slobodne/otvorene sveze (*free combinations*) i ustaljene sveze (*set combinations*). Uz izreke, poslovice itd. VLJ predstavljaju podvrstu ustaljenih leksičkih sveza. Taj autor definira VLJ (MWLU) kao riječi »koje se vrlo često supojavljaju s drugim riječima [»which recur very frequently«] te kombinacije riječi koje imaju zajedničko leksičko značenje [»lexical meaning as a whole«]« (1971: 142–3).

Zgusta također navodi devet kriterija za određivanje VLJ:

- test zamjenjivanja članova,
- nemogućnost da se kombinaciji dodaju drugi leksičko-gramatički elementi,
- nemogućnost izvođenja značenja cjeline iz značenja pojedinih članova,
- ograničenost pojavljivanja člana uglavnom ili isključivo uz određenu VLJ (*to and fro, old maid*)
- sinonimi višečlanih leksičkih jedinica su jednočlane riječi (*single units*)
- u VLJ semantički srodne riječi imaju na paradigmatškoj osi jednak ili sličan status (npr. *high/secondary/elementary school*)
- pri kontrastivnoj analizi dvaju različitih jezika jednom sintaktičko-semantičkom obliku VLJ u L1 ne mora odgovarati formalno jednak oblik višečlane leksičke jedinice u drugom jeziku (vidi također Weigand 2001),
- VLJ imaju specifična gramatička obilježja (izostanak člana: *at hand, by heart*),
- VLJ mogu se satojati od nekoliko sastavnica koje mogu imati posebnu sinaktičku i omaziološku funkciju (*proverbs, sayings, dicta, quotations*).

Govor i pisanje otvaraju put mnogobrojnim kombinacijama riječi, ali neke su u svakodnevnom jezičnom stvaranju kombinacije riječi ipak vjerojatnije od drugih (Hill–Lewis 1997). Pojavom računalne lingvistike i umjetne inteligencije (AI) te razvijanjem leksičkih i tekstualnih baza podataka danas se odnosu jednočlanih i višečlanih leksema sve više pristupa i kao komunikacijski relevantnim funkcionalnim jedinicama, a opisu riječi pristupa se kao gramatikaliziranom leksiku umjesto kao leksikaliziranoj gramatici.

Definiranje i opis VLJ ovisi o teoretskom pristupu i cilju istraživanja. Stoga se može govoriti o morfosintaktičkoj, kognitivnoj i psiholingvističkoj, leksikološkoj i leksikografskoj definiciji, a u okviru posljednje posebno o definiciji za potrebe korpusne lingvistike. Ovdje ćemo navesti samo neke definicije višečlanih leksičkih jedinica (MWLU) ili njihova glavna obilježja:

a) morfosintaktička definicija:

- Biber et al. (1999) definiraju VLJ kao niz riječi koji funkcioniraju kao jedinstvena gramatička jedinica (*look into = investigate; sort of*). Razlikuju se od slobodnih sveza na isti način kao i što se složenice razlikuju od fraza, tj. MWLUi imaju ograničenu sposobnost

- supstitucije. Složenice se stoga mogu držati za jednu vrstu VLJ (str. 59) koje se uglavnom pišu kao jedna riječ (npr. u slučaju *law report*: postavlja se pitanje jesu li to jedna ili dvije riječi, tj. složenica ili modifikator + noun head).
- Quirk et al. (1985/1997): VLJ (*multi-word units*) jesu leksičke kombinacije poput *drink up*, *dispose of*, *get away with*, glagolski izrazi, glagoli s prijedlogom, ali samo u slučaju kada se leksički i semantički ponašaju kao jedinstvene jedinice (str. 1150);
 - npr.: [*we*] [*disposed of*] [*the problem*] prema [*we*] [*disposed*] [*of the problem*]
 - Quirk et al. na sličan se način definiraju i složenice: »Compounds are lexical units of more than one base and functioning both grammatically and semantically as a single word«, što vrijedi unutar bilo koje vrste riječi (imenice, pridjeva itd.);
 - Luzon i Campoy (2001) navode još jednu važnu vrstu VLJ zasnovanu na gramatičkoj konstrukciji **linking verbs of transition** (*become, come, fall, get, go, grow, prove, run, turn*) + ADJ (*clear, aware, available, silent, ill, loose, married, caught, fired, drunk; wrong, mad, bankrupt, sour, green; older, larger, rich, quiet; difficult, impossible; high, short, wild, hot, free, cold; sour, nasty, white, blue*);
 - Štambuk 1990: »leksičke cjeline koje se sastoje od segmenata više ili manje transformirane fraze«;
 - GLDB (*Göteborg Lexical Database*): »MWLU – are simply compound nouns in which the lemma-entry participates as the main information carrier of the compound. For example, the first sub-sense of the second sense of the noun entry *avgång* 'wastage, retirement, resignation' contains two morphological examples (compounds): *avgång* 1/2/a: *avgångsbetyg* 'leaving certificate', *avgångsklass* 'final class'
- b) sintaktičko-semantičko-leksikološka definicija
- Prema toj definiciji svrstavaju se sve one VLJ koje se mogu zamijeniti jednočlanim sinonimom odnosno svaka VLJ koja kao leksička jedinica predstavlja jedinstven pojam (*single concept* – Zgusta 1971:). Obilježja ostalih definicija:
- Biber et al. (1999): »VLJ poprimaju značenja koja se ne mogu predvidjeti iz značenja pojedinačnih njihovih dijelova«;
 - Biber, Conrad i Reppen (*Corpus Linguistics*): govoreći o »association patterns in language uses« tvrde da su VLJ leksičke jedinice, a ne pojedinačne riječi, te da postoje: »systematic ways in which linguistic features are used in association with other linguistic and non-linguistic features« (1998:5);
 - Babić koristi naziv *višečlani nazivi* i tumači ih kao »nove pojmove [koje] često označujemo vezom dosadašnjih riječi«. To, međutim, prema istom autoru nije prava tvorba »jer se ne povećava broj oznaka nego samo broj značenja: najviše što bismo mogli reći: to je sintaktičko-se-

mantička tvorba« (1991:49);

- Barić et al. navode dva načina tvorbe: tvorbu s jednom riječju (izvedenica; tvorba s dvjema riječima (složenica/slaganje: (1979:t.674) i slaganje: (t.705) kada se jedna riječ može dovesti u tvorbenu vezu s dvije riječi. »Međutim, ako su u riječi vidljivi dijelovi dviju riječi, ne smije se automatski zaključiti da je to složenica. Mora se posegnuti za **preoblikom** koja će razotkriti što je bilo polazno u tvorbi: dvije riječi ili jedna složena riječ. Ako su u tvorbi bile polazne dvije riječi, uvrđuje se da je to složenica (vodovod: voda + voditi), a ako je kao polazna riječ poslužila složenica, govori se o izvedenici (vodovodni: vodovod + ni).«

c) kognitivno-konceptualna – leksičko-semantička definicija (u leksičkim bazama):

- pojmovno definiranje najvažnije je za opis VLJ (Svensen 1991:208–9), a to je i prevladajući stav u terminološkim rječnicima (opći rječnici uzimaju riječ a ne pojam kao osnovu – posebno pri stvaranju makrostrukture, koja se zasniva na »grafičkom obliku riječi«: Rey–Debove 1971)
- »phrases which are not entirely predictable on the basis of standard grammar rules and lexical entries« (Copestake 2001)

d) leksikografska definicija:

1. opća:

- opetovane kombinacije riječi, ustaljene kombinacije, kolokacije (»recurrent combinations, fixed combinations, collocations«) (BBI 1997)
- »In the normalization phase, it is also common, especially in the context of multilingual access, to attempt to identify multi-word phrases as individual index features so that phrases can be translated as a unit rather than as individual words. In many cases, a word-by-word translation of a phrase does not render a true translation« (npr. *fast food* preveden na hrvatski, francuski ili njemački) (BBI 1997)

2. tipografsko-grafička:

- »leksikalizirane jedinice koje se sastoje od jedne ili više grafičkih riječi« (Svensen 1991). Nedostatak: koliko je riječi u primjerima *air mail*, *airline*, *air-bed*? Jesu li to složenice ili VLJ?

3. korpusnolingvistička definicija (čestotni pristup)

- Tognini–Bonelli *Journal of Lexicography* 1994:201): »Collocates are identifiable formally as the occurrence of identical word immediately noticeable in a vertical reading of the concordance: the only step in abstraction needed is to identify collocates as syntagmatic and determined by frequency of occurrence.« (i.e. to set a context span).
- Phrases can be identified in a text by matching against a dictionary or lexicon of known phrases, or by using statistical procedures which recognise frequently co-occurring words as potential phrases (GLDB).

Iz navedenih primjera slijedi da je nemoguće ponuditi prihvatljivu definiciju višečlanih leksičkih jedinica. Stoga se ona najčešće povezuje i stavlja u odnos s definicijom jedne od njenih načešćih vrsta – kolokacija – te se definicija kolokacija, posebice u korpusnoj leksikografiji, u priličnoj mjeri može primijeniti i na višečlane leksičke jedinice. Prema Palmeru (1981:77–9) kolokacija se može definirati kao leksička sveza nastala iz tri vrste ograničenja: a) iz specifičnog semantičkog odnosa dviju riječi, tj. strukture značenja članova (*collocational meaning*), b) iz distribucijskih odnosa članova kolokacija (*collocational range*) i c) tzv. *pravih* kolokacijskih odnosa koji se ne mogu svrstati pod nijedan od gornjih odnosa. Činjenica što su kolokacije i većina višečlanih leksičkih jedinica proizvoljne i neovisne o značenju pojedinih članova, upućuje na nezaobilaznu potrebu proučavanja leksičkih sveza i značenja na sintagmatskoj razini jer dio značenja leksema ovisi »ne o njihovoj funkciji u određenom kontekstu situacije, već o njihovoj sklonosti za supojavljivanjem u tekstu« (Lyons 1977:612).

3. Vrste višečlanih leksičkih jedinica

Višečlane leksičke jedinice dijele se na temelju njihovih lingvističkih obilježja (sintaktičko-semantičkih), tj.:

a) morfosintaktičkih:

- formalne karakteristike (oblici),
- (ne)promjenjivost oblika članova (*in/variability*),
- sintaktička zamjenjivost članova (*substitutionality*),
- ireverzibilnost,
- gramatička struktura članova (vidi vrste VLJ),
- sloboda *vs.* ograničenost kombiniranja,

b) semantičkih

- vrste semantičkih odnosa među članovima (»*X is a kind/type of Y*«, hipernimija – hiponimija, paronimija itd.),
- stupanj semantičke povezanosti članova,
- djeljivost cjeline na semantičke sastavnice (*un/de/compositionality*),
- semantička zamjenjivost članova,
- sloboda *vs.* ograničenost kombiniranja,

c) konceptualnih

- idiomatičnost,
- stupanj leksikalizacije,

d) kolokabilnosti (računalna lingvistika i korpusna leksikografija)

- čestota u odnosu na druge leksičke jedinice,
- vjerojatnost supojavljivanja članova (statističke mjere: gen. frekv., *t-score*, *MI value*)

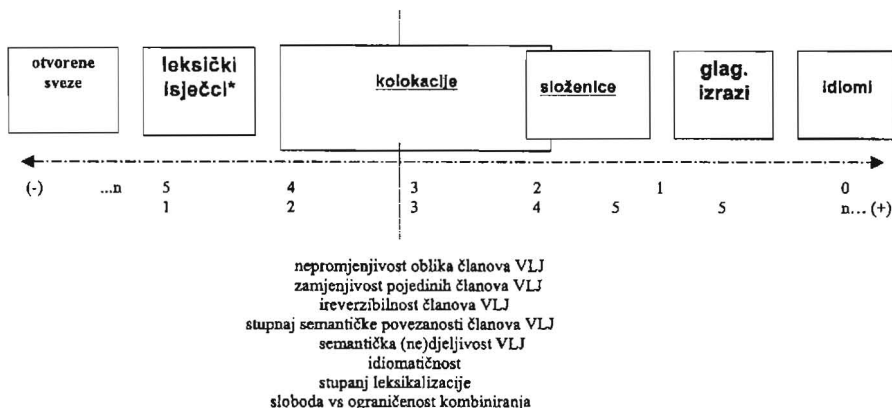
e) pragmalingvistički aspekt (leksički izraz govornih činova), što uključuje:

- leksičke isječke = *lexical bundles, lexical chunks, lexicalized sentence stems, ready-made (complex) units, synchronic word families* (Honvault 1992, Biber et al. 1999);
- ustaljene izraze (*fixed phrases: by and large*),
- idiomatske glagole (*raining cats and dogs*)
- čitave rečenice (izreke ili fatičke izraze kao *Have a nice day*. e.g.: *Multi-*

S obzirom na različit stupanj semantičke povezanosti te gramatička obilježja članova (distribucija itd.), višečlane leksičke jedinice nisu apsolutni već su relativni leksički oblici i mogu se razmatrati u kontinuumu, tj. između dvije krajnosti: od najslabije međusobne semantičke povezanosti članova do nedjeljivih fiksnih sveza s vrlo malom ili nikakvom mogućnošću supstitucije (Pritchard 1998). Prema Bensonu, Bensonu i Ilsonu (BBI 1984/1997) takve se leksičke kombinacije razvrstavaju od najslobodnijih otvorenih sveza ili slobodnih kombinacija (*free combinations*), preko kolokacija (*collocations*), prijelaznih sveza (*transitional combinations*), do idioma i zatvorenih složenica (*compounds*).

Na temelju pregleda različitih teoretskih pristupa i nekih leksikografskih iskustava sve bismo leksičke sveze ili kombinacije (*lexical associations*) stoga mogli poredati na pravac kao izraz kontinuumu i međusobnih odnosa (morfo-sintaktičkih, semantičkih, pragmalingvističkih) među višečlanim leksičkim kombinacijama:

LEKSIČKE SVEZE / KOMBINACIJE U DVOJEZIČNIM RJEČNICIMA
 VIŠEČLANE LEKSIČKE JEDINICE
 OPĆI vs. STRUČNI RJEČNICI

*Leksički isječci = *lexical bundles, lexical chunks, lexicalized sentence stems, ready-made (complex) units, synchronic word families* (Quirk, 1985, Honvault 1992).

Na taj smo način dobili, s jedne strane (-), **otvorene sveze** kao najpromjenjivije, najmanje semantički povezane, najmanje diomatične, semantički najdjeljivije višečlane leksičke jedinice s nanjižim ili nultim stupnjem leksikalizacije te su leksikografski nezanimljive. S druge strane (+), **idlomi** i **glagolski**

izrazi (V+ADV, V+PREP) predstavljaju VLJ koje su najnepromjenjivije, najčvršće semantički povezane, najleksikaliziranije, najidiomatičnije, s potpunom ireverzibilnošću članova. Obvezne su u općim jednojezičnim i dvojezičnim rječnicima. Ostale se vrste VLJ kreću između te dvije krajnosti, na pravcu od najveće do najmanje slobode kombiniranja. Zbog svojeg središnjeg položaja i nejednakog protezanja u lijevu i desnu stranu pravca, **kolokacije** izmiču sustavnom i definiranom leksikološkom opisu, ali su leksikografski najzanimljivije, kako u općim tako i stručnim, jednojezičnim i dvojezičnim rječnicima.

Višečlane su leksičke jedinice sastavljene od više članova ali ih valja tretirati kao osnovnu leksičku jedincu («an atomic unit», Friedman 2000). Friedman tvrdi kako se one ne mogu pravilno razumijeti ako se na njih ne gleda kao na jedinstvene cjeline (cjelovite jedinice, *unique units*) te ih dijeli na *glagolske izraze* (*phrasal verbs*), *idiome* te *leksičke* i *gramatičke kolokacije*. U najširem se smislu VLJ mogu podijeliti na slobodne i ograničene kolokacije (isp. Aisenstadt 1981, Brdar et al. 2000)

3.1. Otvorene sveze

Otvorene sveze (slobodne ili otvorene kombinacije riječi), odnosno sintaktičke složenice (*syntactic compounds*, Lyons 1995:535) nastaju i nestaju u komunikaciji primjenom sintaktičkih pravila jezičnog stvaranja. Sintaktička pravila u jezičnoj i sposobnosti omogućujući izvornom govorniku izbor i kombiniranje leksičkih jedinica, a time i neprestano leksičko stvaranje. Njihovi su članovi najmanje semantički međusobno ovisni, što je vidljivo i na prozodijskoj razini, npr u primarnom naglasku na svakom članu ili, u slučaju engleskog jezika, primarnom naglasku na drugom članu sveze (u općem jeziku: *big 'house*, *small 'house*. Budući da su dio leksičkoga stvaralaštva pojedinca, te su leksičke kombinacije prozirne ali nestabilne i neleksikalizirane, idiosinkrazijskog i prolaznoga karaktera, nastaju i nestaju u činu komunikacije, te se, naravno, ne uvrštavaju u rječnik. Ipak, svakodnevno smo svjedoci početka, razvijanja i okončanja procesa leksikalizacije takvih leksičkih sveza (npr. novine, televizija) te nakon izvjesnog perioda česte uporabe, različite kontekstualizacije i jačanja idiomatskog značenja one postaju dijelom stalnog vokabulara (danas posebice političara, novinara, zanstvenika, estradnih zvijezda, sportaša itd.) *pa poneke nađu mjesto čak i u općim jednojezičnim rječnicima* (*foot-and-mouth disease*, *ozonska rupa*), dok je broj tako nastalih višečlanih leksičkih jedinica u popisu natuknica (*word-list*) mnogo veći u jednojezičnim i dvojezičnim stručnim rječnicima (*lexical data-base*, *knowledge database*; *delegated decree*, *law by decree*, *legislative decree*, *enter a decree*; *cetane number*, *unleaded fuel*; *cetanski broj*, *bezolovni benzin*). Otvorene su sveze stoga potencijalne jedinice za uvršenje u rječnik ukoliko se ostvare neki od uvjeta navedenih u karakteristikama višečlanih leksičkih jedinica.

3.2. Složenice

Složenice² u pravilu nastaju od sintaktičkih sveza koje pri kraju procesa leksikalizacije poprimaju više ili manje specifično značenje (Lyons 1977:535), cf. "a 'house in the 'country'' vs. ,country 'house; a ,white 'house vs. the White House (te klasični primjer ,black' bird vs 'blackbird) gdje 'a house in the country' i 'a white house' predstavljaju sintaktičke izraze (*phrasal compounds*) dok su 'country house i the 'White House složenice koje u procesu leksikalizacije dobivaju primarni naglasak na prvom članu, što je rezultat dovođenja prvog člana sveze u fokus (drugi član postaje temom), specifičan odnos između dva člana sveze, pripisujući mu novo ili ponešto izmijenjeno značenje.

Osnovna su obilježja složenica: (i) jedinstveni naglasak na prvom članku složenice (*unity of stress*), (ii) jedinstveni pisani oblik: jedna riječ ili s crticom, (iii) značenje se (uglavnom) ne može predvidjeti ili izvesti iz značenja pojedinačnih dijelova složenice (cf. 'bluebird – 'kind of a bird' vs. blue 'bird – 'colour of a bird'), (iv) mala mogućnost sintaktičke zamjenjivosti dijelova u odnosu na otvorene sveze (*phrases*): bluebirds, blackbirds, black flowers, grey flowers, blue lights, small noses (ali: *blackflowers, bluelights, smallnoses). U sintaktičko-semantičkom smislu složenice su relativno nepromjenjive višečlane leksičke jedinice s višim stupnjem idiomatičnosti i niskim stupnjem semantičke dekomponibilnosti.

Semantički odnosi između prve i druge sastavnice složenica, pa tako i nominalnih kolokacija (tipa adj + N te N + N), svode se na sličnost (*hot dog, outboard engine*), funkciju (*darkroom, lifeboat, airport*), dominantno ili određujuće svojstvo (*motor car, birth certificate*), hiponimiju (*car-ferry, cylinder head*). Većina se autora slaže da prozodija u složenica odražava pragmalingvističku vrijednost jer je referentno značenje glavne sastavnice (head) na izvjestan način povezano i pomiješano sa značenjem predmodifikatora. Valja napomenuti da su semantička priroda i leksikografski status složenica, posebice u engleskom jeziku, također otvoreni raznim tumačenjima, posebice kada je riječ određivanju stupnja leksikalizacije, površinskom obliku (npr.: *liferaft, life raft, life-raft* – prvi oblik je odraz ortografske tendencije u modernom britanskom engleskom dok se oblici s crticom rijetko koriste u američkom engleskom). Leksikografska praksa u većini jezika pokazuje da se složenice obvezno uvrštavaju u rječničku nomenklaturu, tj. među (glavne) natuknice (*main entries, headword*), dok kolokacije, ustaljeni izrazi (*fixed phrases*) i idiomi imaju mjesto u

¹ – »lexical units consisting of more than one base and functioning both grammatically and semantically as a single word« (Quirk et al. 1985/1997: 1567),

– »independently existing bases combined to form new lexemes« (Biber et al. 1999).

frazeološkom ili nekom drugom, sekundarnom bloku članka natuknice.

Proces leksikalizacije od otvorenih sveza do složenica ukazuje na njen stupnjeviti karakter, isp.:

We need some furniture for the office. (NP)

We need some ,office 'furniture. (nulta leksikalizacija)

'Office furniture is getting more expensive. (početak leksikalizacije)

Biber et al. (1999) navode sljedeće vrste slaganja (*compounding*) u engleskom jeziku, a to su i najčešći oblici pojavljivanja složenica u englesko-hrvatskim rječnicima:

- a) N + N (*chairman, girlfriend, shopkeeper, textbook*)
- b) adj. + N (*bluebird, Englishman, flatfish, nobleman*)
- c) V + N (*cry-baby, guesswork, playbpy, washing machine*)
- d) N + adj (*care-free, user-friendly, sky-blue*)

U gramatikama hrvatskog jezika složenice se uglavnom analiziraju kao morfosintaktički tvorbeni oblici, tj. nove riječi nastale od osnova (uglavnom) dviju ili rijetko više riječi (Babić 1991:40). Dijele se u ove skupine:

- a) čiste složenice (*jugoistok, polukat, kažiprst, kućepazitelj, poluotok*),
- b) složenice nastale složeno-sufiksalsnom tvorbom (*čudotvorac, rukopis, maloprodaja*),
- c) složenice nastale sraščivanjem (*blagdan, zimzelen*),
- d) polusloženice (*radio-stanica, spomen-ploča*)
- e) složenice nastale prefiksalsnom tvorbom (*predstraža, nečovjek*),
- f) prefiksalsno-sufiksalsna tvorba (*bezbrižan, omalovažiti*),

Za kontrastivnu analizu i dvojezičnu hrvatsko-englesku leksikografiju značajna je preobrazba kao oblik tvorbe, posebice u pridjevskim složenicama i kolokacijama (*putujuće kazalište, leteća tvrđava, ležeći policajac*).

Barić et al. (1979) navode dva načina tvorbe: tvorba s jednom riječju (izvedenica) i tvorba s dvjema riječima (složenica/slaganje: t. 674, t. 705).

3.3. Kolokacije

Kolokacije su višečlane leksičke jedinice nastale više ili manje predvidljivim sintagmatskim supojavljivanjem riječi (Pritchard 1998). Njihova su osnovna obilježja opetovanost (rekurentnost), ireverzibilnost i različit stupanj leksikaliziranosti te ustaljenost. Za razliku od otvorenih kombinacija zamjenjivost jednog od članova leksičke sveze mnogo je niža zbog ograničenja u izboru mogućih riječi što s drugim članom kolokacije stoje u sintagmatskim odnosima. Ta ograničenja u izvjesnoj mjeri određuju značenje drugoga člana kolokacije (Ivir–Tanay 1976), s time što značenja svakog člana kolokacije i dalje ostaju prozirna jer pojedinačne riječi zadržavaju svoja vlastita značenja. Opetovanost kolokacije kao elementa leksičke kohezije (Halliday–Hasan 1976)

važan su element diskursa. Opetovanost kolokata određuju i kolokacijski raspon pojedinih riječi, odnosno skup konteksta u kojemu se mogu pojaviti (*collocational range*). Kolokacije se, nadalje, koriste kao sredstvo semantičkog razlikovanja između leksičkih parova sa sličnim značenjima (npr. kolokacije s pridjevima *little* vs. *small*, *high* vs. *low* leksičkoj bazi Bank of English, Collins COBUILD).

Riječi općenita značenja imaju veći kolokacijski raspon od riječi specifična, užega značenja (npr. u engleskom glagol *bury* 'zakopati', uzima za svoj objekt više imenica, npr. *man*, *reasure*; *head*, *face*, *feelings*, *memories*, negoli npr. glagoli *entomb* ili *inter*). Isto je i s višeznačnim riječima (*pay money*, *freight*, *cheque*, *bill*, ali i *pay attention*, *last respects*, *a visit*). I vrlo kratka usporedba s hrvatskim jezikom upućuje na distribucijske razlike odgovarajućih imenica s glagolima *zakopati* (*čovjeka*, *glavu*, *lice?*, *osjećaje*, *sjećanja*) i *platiti* (*?novac*, *vozarinu*, *ček*, *račun*; **pozornost*).

Kolokacije se najčešće dijele na leksičke i gramatičke:

(1) **leksičke kolokacije**

- V + N (object) *accept responsibility*, *undermine self-confidence*,
- N + prep (of) + N *bill of lading*, *burden of proof*,
- adj + N *fatal accident*, *golden opportunity*,
- adv + adj *highly desirably*, *hardly likely*, *potentially embarrassing*.

Prve se dvije vrste kolokacija uvrštavaju u mikro i makrostrukturu dvojezičnih rječnika, dok su posljednje dvije javljaju kao podnatuknice u članku natuknice. Rjeđe se uvrštavaju kolokacije razumljive same po sebi (*self-explanatory*) s pridjevima koji označavaju temeljne spoznajne pojmove, npr.: *good*, *bad*, *big*, *small*, *new* + bilo koja imenica. Ipak, *bad luck* bilježi gotovo svaki rječnik, jednojezični i dvojezični, jer ta VLJ ide u red jakih kolokacija (*strong collocation*, BBI 1984/1997), koje obično izražavaju manje očite i nešto neobičnije pojmove. Tipični primjeri jakih kolokacija jesu: *He's been found guilty of serious professional misconduct*; *impose rigid discipline*.

(2) **gramatičke kolokacije** (vidi također 3.4. Glagolski izrazi).

Semantička su ograničenja kod kolokacija proizvoljna i specifična za pojedini jezik i ne proizlaze iz propozicijskoga značenja riječi (Baker 1992:14) te su stoga kolokacije zanimljive za dvojezičnu leksikografiju, usp. na primjer otvorene kolokacije (*flexible collocations*, Smadja et al. 1996), poput *pay attention* u engleskom prema *posvetiti pozornost/pažnju* u hrvatskom. Međutim, kolokacije *draw attention*, *attract attention* formalno korespondiraju u oba jezika (*privući pažnju/pozornost* dok se *catch attention* može svrstati u red forsiranih kolokacija (*marked* – Baker 1992:51) koje su bliže otvorenim leksičkim svezama.

Kolokacije ovise i o prirodi pojedinih jezika (*language-specific*). Tako se na primjer *zakoni* u hrvatskom *donose*, a u engleskom oni se *prosljeđuju* (*pass*), te-retnica se *predočuje* (*present*, na provjeru), roba se ili teret *predaje*, *isporučuje* ili

preuzima (*deliver, hand over, take over*). U engleskom se za isti pojam uz termin *bill of lading* supopjavljuje drugačiji glagol (*produce, ev. present*) itd. Opis na kolokacijskoj razini ukazuje na značajne razlike između hrvatskog i engleskog jezika, te se proučavanje kolokacija i njihovih prijevodnih ekvivalenata nameće kao jedna od najvažnijih zadata u obosmjernim rječnicima ta dva jezika. To je naročito važno u dvojezičnim općim i stručnim rječnicima, posebice rječnicima ili glosarima pravnog ili poslovnog nazivlja. Osim razlika uvjetovanih nepostojanjem formalne korespondencije na kolokacijskoj razini, što je čest uzrok stvaranju lažnih parova ili neprikladnosti leksičkog odabira u prevodenju, proučavanje kolokacija u ta dva jezika dokazuje da se pojedini pojmovi različito leksikaliziraju i gramatikaliziraju u engleskom i hrvatskom. Mnogi se pojmovi iz poslovnog, pomorskog ili pravnog jezika u engleskom leksikaliziraju nominalizacijom u kolokacije, najčešće s »polufunkcionalnim« glagolima *make* i *take* i leksičkom riječju (imenicom) kao objektom: *make arrangements, make an assessment, make a claim, make delivery of, make use of; take delivery of* (koji se, premda rjeđe, leksikaliziraju i odgovarajućim glagolima), dok u hrvatskoj normi prevladava neperifrastički (tj. samo glagolski) oblik (*dogovoriti/organizirati, prosuditi, žaliti se / reklamirati, predatilisporučiti, koristiti/rabiti, preuzeti / primiti*).

Semantička povezanost elemenata u kolokacijama odnosno VLJ stupnjevite je naravi, pa tako razlikujemo slobodnije kolokacije (*unrestricted*), uobičajene (*familiar*) i čvrste (*restricted, fixed*) kolokacije. Po istom kriteriju kolokacije se mogu dijeliti (Baker 1992:51) na obične i naglašene, forsirane (*marked collocations*). Takve su kolokacije u službi stilskih efekata i naglašavanja itd. u prozi, oglasima itd.

Kolokacije su manje prozirne od složenica. Ireverzibilnost članova u kolokacijama vrlo je jaka, gotovo ista kao i u složenica. To je posebno slučaj kod čvrstih, fiksni kolokacija: *to and fro, cash and carry, hit and miss, wait and see; trial and error method, No Cure – No Pay, terms and conditions*.

U kolokacija s relativno nižom ograničenošću izbora kolokata veći je stupanj zamjenjivosti u riječi što s odabranom riječju (*node*) stoje u sintagmatskom odnosu, dok je ta ograničenost to veća što je privlačivost, odnosno kolokabilnost veća. Također, u semantičkom smislu opće (generičke) riječi imaju veći kolokacijski raspon (broj kolokata s kojima se pojavljuju) nego njihovi hiponimi (cf.: *burry, undertake* prema *entomb, inter; deliver a bill of lading* vs. *despatch, present, endorse a bill of lading*). Višeznačne riječi također imaju veći kolokacijski raspon: *deliver: a bill of lading, cargo, ship, document, letter, lecture* itd.

U engleskom je jeziku katkada vrlo teško razlučiti kolokacije od složenica, posebno one sa sintaktičkom strukturom adj + N i N + N. U stručnim terminologijama radi se najčešće o složenicama kojima se imenuju novi pojmovi te oni prolaze brži put leksikalizacije, najprije od otvorene sveze pa konačno do složenice.

3.4. Glagolski izrazi

N (subject) + V: *the gap widened. A fight broke out*
linking V + adj: *come true, fall sick, become suspicious, get hungry, go wrong, go unnoticed, grow old, prove, inadequate, run cold, turn sour*
multi-verbs (Quirk 1985/1997) (V+prep/adv): *dispose of, get away with, break even, cut short; get by, take off, set out, give in; go astray, reel back, come across; look forward to, put up with*
V + adv: *discuss calmly, lead eventually to*
V + adv: *discuss calmly, lead eventually to*

Ta vrsta VLJ često se naziva gramatičkim kolokacijama (BBI 1985, 2000) i redovito se uvrštava u članak natuknice, a vrlo rijetko u makrostrukturu odnosno u popis natuknica (osim kolokacija tipa N + N i adj + N).

3.5. Idiomi

Idiomi jesu izrazi čije se značenje ne može u potpunosti shvatiti iz značenja sastavnih dijelova (Arnold 2001), odnosno prema Sinclairu 2000: »There are in English language a large number of phrases which occur in fairly regular patterns. They are called idioms if the meaning cannot be worked out from the usual meanings of the individual.« S obzirom na njihova semantička i leksička obilježja, idiomi, poput glagolskih izraza, zaslužuju posebnu obradu te se u ovom radu neće dalje leksikografski opisivati. Quirk et al. 1985/1997 te Biber et al 1999 navode sljedeće vrste: a) V + particle (prep/adv): *get by, give in, pay out, go astray*; b) V + N / adj: *take pride in, cut short, see fit*, c) Phrasal-prepositional verbs: *look forward to, get away with*.

3.6. Leksički isječci

Leksički isječci jesu vrsta VLJ koje se pojavljuju u duljim nizovima (*extended collocations*), pokazuju određenu statističku tendenciju supojavljivanja (Biber 1999:989). Češći su od idioma. Javljaju se u različitim vrstama teksta, npr. konverzacije (*do you want me ..., going to be ...*), akademske proze (*in the case of, it should be noted that*). Uključuju i VLJ u obliku koordiniranih/binomnih izraza: *fish and chips, bits and pieces, flesh and blood, law and order R&D, stress and strain, terms and conditions, trial and error: go and get, come and see, wait and see, hit and miss; black and white, nice and warm: back and forth, to and fro, in and out* itd.

4. Psiholingvistička i kognitivna priroda VLJ

Mnogo je nepoznanica o prirodi nastajanja VLJ. Funkcionalna analiza i kolokacija VLJ (isp. Weigand 2000) ukazuje s jedne strane na njihovu univerzalnost ali s druge i na ograničenost kombiniranja riječi specifičnom leksičkom prirodom pojedinog jezika (*language-based MWLU's*). Priroda VLJ

sve je češće predmetom istraživanja u leskičkoj semantici potpomognutoj računalnom lingvistikom. Stoga će i buduća istraživanja biti podređena pitanju u kojoj mjeri MWLU ovise o slobodnom izboru a u kojoj o određenim sintaktičkim i semantičkim ograničenjima (collocational restrictions itd.). Za proizvodnju VLJ kao i za njihovo pronalaženje i prepoznavanje odnosno ekstrakciju iz tekstualnih i leksičkih/pojmovnih baza podataka potrebno je poznavanje

- gramatičkih struktura i
- konvencija leksičkog slaganja.

To podrazumijeva utvrđivanje tzv. kolokatora (*collocator*, cf. OHFD), tj. temorfosinaktičkih, semantičkih i pragmalingvističkih uvjeta² pod kojima određena nosiva riječ VLJ (*headword*) (prirodno i statistički relevantno) privlači samo određene kolokatore. Izbor vrste kolokatora najčešće ovisi o tome koje je vrste riječi nosiva riječ (*headword*), što se vidi na primjeru Oxford–Hachette EnglishFrench Dictionary (OHFD):

- **verb headwords** have as collocators **nouns that are typical subjects of the verb** as in : *merge*:...<co>roads, rivers/<co> *se rejoindre*; ..., ROADS / RIVERS MERGE
nouns that are typical objects of the verb as in *merge*: ...<lo>to & hw. *sth into* <u>ou/<u> *with sth*/<lo> *incorporer qch en qch* <co>company, group</co>... MERGE INTO / WITH sth INTO
- **adjective headwords** have as collocators **nouns that typically are modified by the adjective** as in *messy*:...<(ic>untidy/<ic> <co>house, room/<co> *en désordre*;
MESSY HOUSE / ROOM
- **noun headwords** have as collocators one of the following:
(for **deverbal nouns**) nouns that are the **object of the cognate verb** as in *management*: ... <(ic>of business, company, hotel/<ic> *gestion*,
or ... MANAGEMENT OF BUSINESS / HOTEL that are **subject of the cognate verb** as in *maturation*: ...<(ic>of whisky, wine/<ic>)
vieillessement . MATURATION OF WHISKY / WINE, itd.

Kolokacije imaju središnje mjesto u današnjim računalnim istraživanja leksika i definiraju se kao »associations between lexical words, so that the words co-occur more frequently than expected by chance« (Biber et al. 1999:988). One predstavljaju statističke asocijacije a manje relativno fiksne, petrificirane izraze, jer su značenja njihovih sastavnih dijelova prozirna. Istraživanja kor-

² U leksičkim bazama (LDB) to se prije svega odnosi na leksičko-semantičku analizu i analizu na semantičke sastavnice odnosno obilježja.

pusa i računalna ekstrakcija kolokacija iz leksičkih baza i baza znanja potvrđuju potrebu za njihovo uvrštavanje u rječnike, posebno u dvojezične stručne rječnike. Čestotna istraživanja i statističke mjere za određivanje i dobivanje kolokacija iz leksičkih baza na egzaktan način potvrđuju intuitivne odluke jezikoslovaca i leksikografa u leksikografskom vrednovanju kolokacija. Tako će računalna analiza usporednog ili usporedivog korpusa npr. pokazati koje od sljedećih kolokacija zaslužuju uvrštenje i kojim redoslijedom (npr. kololati imenice *VALUE: disputed / shared / unique / universal / Western values* (izvor: rubrika »Podium«, dnevnik *The Independent*, 20.X.2001).

5. Uvrštavanje višečlanih leksičkih jedinica u rječnike

Uvrštavanje VLJ u rječnike, posebno u dvojezične, proizlaze iz teškoća njihova leksikološkog i leksikografskog opisa:

- VLJ ne mogu se u potpunosti predvidjeti / proizvesti na osnovu gramatičkih pravila
- semantički ekvivalentni izrazi za VLJ u pojedinim jezicima variraju, ne zbog pravila njihova već zbog različitih konvencija njihova stvaranja
- VLJ zasnivaju se na slobodnu izboru premda je oblik njihova kombiniranja prilično regularan (Landau 1984).

To najbolje izražava Mel'čuk sljedećom tvrdnjom: »only restricted sub-sets of vocabulary can be described, not vocabulary-in-use – because *idiosyncrasies in collocations* abound and *have to be simply listed*« (1994:91). Stoga najveći broj VLJ ostaje izvan domašaja opisa.

Uvrštavanje VLJ u rječnike ovisi o ovome:

- o rječničkoj makrostrukkturi (wordlists) i mikrostrukkturi (podnatuknice):
- o prirodi jezika lijeve strane (L1) pa su stoga specifične za pojedine (language-based MWLU's)
- o vrstama rječnika (npr. stručno obilježeni, najčešće tehnički rječnici u odnosu na opće rječnike; jednojezični, dvojezični)
- o leksikografskim tradicijama (zemlje i struke)
- o slobodnom izboru sastavljača (leksikograf, nejezični stručnjak, jezikoslovac)

Analiza primjera VLJ s riječima *certificate* (imenice), *deep* (pridjev) i *endorse* (glagol) kao nosivih elemenata u općim i stručnim dvojezičnim rječnicima (uključujući hrvatski, engleski, njemački, i talijanski kao lijevu odnosno desnu stranu rječnika)³ pokazuje sljedeći kontrastivnu paradigmu:

³ Usp. popis ispitanih rječnika (literatura).

	L1 (engl.)		L2 (hrv.)
1	VLJ/MWLU	=	VLJ (jednak broj članova, ista struktura)
2	VLJ MWLU	=	VLJ (jednak broj članova, različita struktura)
3	VLJ/MWLU	=	JEDNOČLANA RIJEČ
4	VLJ/MWLU	=	JEDNOČLANA RIJEČ – IZVEDENICA
5	VLJ/MWLU	=	SLOŽENICA (+ IZVEDENICA)
6	VLJ/MWLU	=	POLUSLOŽENICA
7	VLJ/MWLU	=	prep/adv izraz, parafraza
8	VLJ/MWLU	=	lažni par
9	VLJ/MWLU	=	Ø

Sljedeći primjeri pokazuju tipične VLJ izvučene iz ispitivanih leksičkih baza:

VIŠEČLANE LEKSIČKE JEDINICE
EKSTRAKCIJA IZ PARALELNIH KORPUSA

Collins COBUILD	HRVATSKI NACIONALNI KORPUS
DEEP	DUBOK
satisfaction, feeling, despairs, depression, coma, breath, shock, thought, unhappiness, concern, regret	dojam, pečat, uzdah, senzibilitet, mir, osjećaj, strah, doživljaj
divisions, dispute, differences	jaz, ponor, procjep, antagonizam, sukob, razmjer sukoba
analysis, relationship, trouble, needs, impact	smisao, odnos, misterij, utjecaj, izazov
pockets	džep
recession, discounts, loyalties roots, voice, sleep, forest sea, water	jarak, glas, snijeg, tunel, naklon, poklon, korijen

6. Zaključak

Višečlane leksičke jedinice su jedno od najzanimljivijih i najispitivanijih pitanja suvremene leksikografije. Premda ih nalazimo u svim vrstama rječnika, njima zbog svoga kognitivno-semantičkog karaktera i namjene najviše obiluju stručni dvojezični rječnici. Bez obzira na dostignuća korpusne leksikografije i dalje ostaju otvorena pitanja kao što su:

- prepoznavanje i ekstrakcija VLJ
- odlučivanje o uvrštavanju (npr. VLJ kod apelativa, naziva, vlastitih imena) — problem VLJ kao leksema
- problem odnosa oblika VLJ kao natuknice i njenog prijevodnog ekvivalenta u dvojezičnom rječniku (ne postoji odnos 1:1 već 1:više oblika)
- problem izbora, uvrštavanja i prezentacije VLJ u obrnutim dvojezičnim rječnicima (nemogućnost ili ograničenost automatskog okretanja rječnika)
- fonemski prikaz VLJ
- lematizacija VLJ
- odnosi članova unutar VLJ (hiponimija—hipernimija itd.)
- odnosi i razgraničenje među vrstama VLJ: kolokacije vs: složenice vs glagolski izrazi vs idiomi
- koliko i koje VLJ uključiti u makrostrukturu a koje u mikrostrukturu rječnika
- potrebe korisnika vs mišljenje leksikografa (primjerenost oblika i rječničke prezentacije VLJ korisniku vs sistematičnost prezentacije)
- grafički oblik VLJ vs. pojam
- raspored VLJ u rječniku: abecedni ili/i pojmovni
- što je nosiva riječ VLJ i kako je prezentirati u rječniku itd.

Literatura

- Babić, S. 1991. Morfologija. U knj. S. Babić, D. Brozović, M. Moguš, S. Pavešić, I. Škarić, S. Težak. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Globus.
- Barić, E., M. Lončarić, D. Malić, S. Pavešić, M. Peti, V. Zečević, M. Znika. 1979. *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb : Školska knjiga.
- Baker, M. 1992. In *Other Words, a coursebook on translation*. London : Routledge.
- Bambrink, G. 1996. *Language and Computers*. Edinburgh : Edinburgh University Press.
- Benson, M., E. Benson, R. Ilson — BBI. 1986. *Lexicographic Description of English*. Amsterdam : John Benjamins.
- Benson, M., E. Benson, R. Ilson — BBI 1999. *Combinatory Dictionary of English : A Guide to Word Combinations*. Amsterdam : John Benjamins.
- Biber, Conrad, Reppen. 1998. *Corpus Linguistics*. Cambridge : CUP.
- Biber, D., S. Johansson, G. Leech, S. Conrad, E. Finegan. 1999. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. London : Longman.
- Biskup, D. 1992. LI Influence on Learners' Renderings of English Collocations: A Polish/German Empirical Study. U knj. P. J. Arnaud and H. Bejoint, *Vocabulary and Applied Linguistics*. London: Mac Millan Academic & Professional Ltd., 85—93.
- Brdar, M., D. Kučanda, V. Pavičić, M. Omazić, J. Zlomislíć i dr. 2000. Odnos valencije i kolokacija: deskriptivni i leksikografski aspekti, HDPL (u tisku)

- Carter, R. 1987/1997. *Vocabulary, Applied Linguistics Perspectives*. London : Allen Unwin.
- Church, K. W., P. Hanks. 1990. Word Association Norms, Mutual Information & Lexicography. *Computational Linguistics* 16:1, 22–29.
- Copestake, A. (2001) Zašto proučavati i kontrastirati MWLU?. www
- Cowie, A.P. 1992. Multiword Lexical Units and Communicative Language Teaching. U knj. P. J. Arnaud, H. Bejoint. *Vocabulary and Applied Linguistics*. London : Mac Millan Academic & Professional Ltd., 1–12.
- Crystal, D. 1987. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Friedman, C. 2000. A Broad Covering of NLP Systems. www
- Fromkin, V.A., et al. 2000. *Linguistics : An Introduction to Linguistics Theory*. Oxford : Blackwell.
- Halliday, M. A. K., R. Hasan. 1976. *Cohesion in English*. London and New York : Longman.
- Hill, J., M. Lewis. 1997. *LTP Dictionary of selected Collocations*. London : LTP.
- Ivir, V. 1974. *Teorija i tehnika prevodenja*. Sr. Karlovci : Centar »Karlovačka gimnazija«.
- Ivir, V., V. Tanay. 1976. The Contrastive Analysis of Collocations: Collocational Ranges of Make and Take with Nouns and Their Serbo-Croatian Correspondents. *Reports 10, YSCECP, Zagreb*, 20–47.
- Luzon, M.J & M.C. Campoy (2001) The collocation of linking verbs of transition and adjectives. *Cahiers fe lexicologie*, 41–54.
- Lyons, J. 1977. *Semantics 2*. Cambridge : CUP.
- Lyons, J. 1995. *Linguistic Semantics : An Introduction*. Cambridge : CUP.
- Manning, C., H. Schuetze. 2001. *Collocations*. www
- Mihaljević, M. 1991. Višerječne natuknice i podnatuknice u jednojezičnom općem rječniku hrvatskoga jezika. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 17, 133–144.
- Palmer, F. R. 1981. *Semantics*. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press.
- Pritchard, B. 1998. O kolokacijskom potencijalu rječničkog korpusa. *Filologija* 30–31(1998), 285–304.
- Quirk, R., S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik 1985/1997. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London : Longman.
- Schmitt, N., R. Carter. 2001. Lexical phrases in Language Learning. www.hyper.chubu.ac
- Sinclair, J. M. 1991. *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford : Oxford University Press.
- Sinclair, J.M. 2000. Multi-Word Lexical Items. <http://www.twc.it>
- Smadja, F., V. Hatzivassiloglou, K. McKeown. 1996. Translating Collocations for Bilingual Lexicons: A Statistical Approach. *Computational Linguistics*.
- Stubbs, M. 1996. *Text and Corpus Analysis*. Oxford : Blackwell.
- Štambuk, A. 1990. Korištenje terminološke baze podataka u leksikografskim i leksikološkim istraživanjima. U knj. *Informatička tehnologija u primijenjenoj lingvistici*. Zagreb : HDPLU. 99–104.

- Tognini-Bonelli, Elena. 1996. Towards Translation Equivalence from a Corpus Perspective. *IJL*, 9:3, 197—217.
 Weigand, E. 2001. Lexical units and syntactic structures: words, phrases, and utterances considered from a comparative viewpoint. *www.uni-muenster*
 Zgusta, L. 1971. *Manual of Lexicography*. The Hague: Mouton.

Multi-word lexical units in general and specialised bilingual dictionaries

Summary

Multi-word lexical units are an open issue in modern lexicography. This work is an attempt at defining multi-word lexical units taking into consideration the similarities and differences of their presentation in monolingual and multilingual dictionaries, with a particular reference to specialized dictionaries. The analysis includes such issues as classification of multi-word lexical units according to their linguistic form and semantic structure, methods of their selection from the corpus, and their status in the dictionary macrostructure and microstructure. Multi-word lexical units are analysed and compared both in general and specialised dictionaries, where Croatian is either target or source language.

Ključne riječi: višečlane leksičke jedinice, dvojezična leksikografija, opći rječnici, stručni rječnici

Key words: multi-word lexical units, bilingual lexicography, general dictionaries, specialised dictionaries

<p>(<i>aer.</i>), airworthiness certificate. 11 certificato di navigabilità (<i>nav.</i>), seaworthiness certificate. 12 certificato di origine (<i>comm.</i>), certificate of origin. 13 certificato di proprietà (di azioni) (<i>finanz.</i>), stock certificate (<i>Am.</i>). 14 certificato di registro della nave (<i>nav.</i>), ship's certificate of registry. 15 certificato di sorveglianza (del registro navale) (<i>nav.</i>), certificate of survey. 16 certificato di stazza (<i>nav.</i>), tonnage certificate, measure brief. 17 certificato doganale (<i>comm.</i>), customs certificate. 18 certificato penale (<i>leg.</i>), penal record certificate.</p> <p>attestato (certificato) (<i>s. - gen.</i>), certificate.</p>	<p>to bearer, (USA) stock certificate to bearer; — <i>di sottoscrizione azionaria</i>, certificate of subscription, stock subscription warrant, (USA) stock allotment warrant; — <i>provvisorio (di sottoscrizione di titoli)</i>, scrip certificate; — <i>aureo</i>; gold certificate; <i>certificati patrimoniali</i>, equity certificates; <i>certificati di risparmio</i>, savings certificates; national savings certificates (<i>GB</i>); — <i>di cessione</i>, <i>di trapasso di azioni</i>, transfer certificate; — <i>obbligazionario</i>, bond certificate (<i>o</i> debenture certificate); — <i>di prestito</i>, loan certificate; — <i>di costituzione (di società di capitali)</i>, certificate of incorporation. certificato agricolo agricultural certificate. • Titolo di partecipazione emesso per finanziare operazioni connesse all'agricoltura, quali l'acquisto di aziende agricole, il compimento di opere di bonifica ecc. Certificato del tesoro a sconto → <i>CTS</i>. Certificato del tesoro in euroscudi → <i>CTE</i>. Certificato del tesoro reale → <i>CRM</i>. Certificato di credito a tasso flottante, floating-rate note, floater, floating-rate certificate of deposit. Certificato di credito del tesoro → <i>CCR</i>. certificato di deposito certificate of deposit (<i>CO</i>); — <i>rinno-</i> <i>volabile</i>, rollover certificate of deposit. • Titolo di credito emesso da una banca con tasso d'interesse fisso e scadenza fissa. In Italia le scadenze variano da 12 a 18 mesi per le aziende di credito ordinario, da 18 a 60 mesi per gli istituti di credito speciale. certificato di rendita → <i>certificati di rendita</i>. certificato fiduciario trust certificate. • Nelle società finanziarie di leasing, i certificati fiduciari rappresentano il corrispettivo di certificati azionari: sono cioè documenti emessi e intestati ai sottoscrittori del capitale per l'acquisto degli impianti da cedere in leasing. certificato immobiliare real estate certificate. • Titolo di credito all'ordine, emesso in massa da una società finanziaria, rappresentativo pro quota di un contratto di associazione in partecipazione stipulato tra un'impresa finanziaria (associante) e la finanziaria (associata). certificato penale police records certificate.</p>	<p>Assurance) ~ o osiguranju insurance certificate ~ o podrijetlu certificate of origin ~ o prijavi boravka certificate of registration ~ o prijemu certificate of receipt, acknowledgement receipt, (<i>skladišna</i>) warehouse receipt, terminal receipt, (<i>poštanske pošiljke</i>) confirmation of delivery, advice of delivery ~ o primitku receipt ~ o primitku pologa (<i>za hotelsku uslugu</i>) credit voucher ~ o primopredaji certificate of delivery ~ o registraciji poduzeća charter of incorporation, certificate of incorporation ~ o ulogu certificate of deposit ~ o upisu u popis birača voter registration card ~ o uplaćenom porezu tax clearance certificate ~ o uplati (<i>u banku</i>)</p>
---	---	--

Tablica 1. Rječnici Marolli, Garzanti, Ivir

Picchi 1999, Hopeli (E-I) certificate	OEDG certificate	Fišpović (E-H) certificate	Bujas 1999 (E-H) certificate
(VLJ u članku): 1 <u>certificato attestato</u> 1 certificate of attendance/attendance certificate attestato o certificato di frequenza; certificate of bonds certificato obbligazionario; certificate of damage certificato di avaria; certificate of deposit certificato di deposito; certificate of discharge/of misfortune certificato di riabilitazione civile del fallito; certificate of guarantee certificato di garanzia; certificate of health patente di sanità, patente sanitaria; certificate of incorporation certificato di iscrizione al registro delle persone	(VLJ u članku): 1 <u>Urkunde, die</u> ; (of action performed) <u>Schein, der</u> ; doctor's certificate ärztliches Attest; teaching certificate Zeugnis über eine Ausbildung als Lehrer; certificate of satisfactory performance Zeugnis über zufriedenstellende Leistungen; Certificate of Secondary Education n. (Brit. Hist.) NB: <u>certificate u nazivu drugih natuknica</u> : birth certificate death certificate	(VLJ u članku): <u>s potvrda, svjedodžba, uvjerenje, certifikat, Ø list</u> ~ of birth rodni list; ~ of baptism krsni list, krštenica; ~ of marriage vjenčani list, uvjerenje o zdravstvenom stanju (robe); insurance – certifikat osiguranja; <u>mar</u> ~ of average havarijski certifikat; ~ of damage uvjerenje o šteti; ~ of origin uvjerenje o porijeklu robe; ~ of receipt potvrda o primitku; ~ of registry upisni list; medical – liječnička	(VLJ u članku): n <u>svjedodžba, potvrda</u> (Ø list !) leaving – završna svjedodžba; General C– of Education, (G.C.E.) B sch svjedodžba završnog ispita srednje škole (v. Level/Ordinary/Advanced) NB: (certificate u nazivu drugih natuknica): birth ~ certificate rodni list marriage ~ certificate vjenčani list

Tablica 2. Višečlane leksičke jedinice u dvojezičnim općim rječnicima (L1=E)

OEDG	Picchi, Grande dizionario E-I, I-E, 1999	Bujas, Ž. H-E, 1999
Attest das; Attest[e]s, Atteste medical certificate; doctor's certificate	Certificato nm certificate 1 certificato azionario <i>share/stock certificate, stock</i> ; certificato azionario al portatore <i>share warrant (to bearer)</i> ; (US) <i>stock certificate to bearer</i> ; (girato in bianco) <i>street certificate</i> ; certificato catastale (registered) <i>land certificate</i> ; certificato di assicurazione <i>certificate of insurance</i> ; certificato di credito <i>certificate of credit</i> ; certificato di credito del tesoro <i>treasury certificate</i> ; certificato di credito d'imposta <i>tax voucher</i> ; certificato di deposito (ban) <i>certificate of deposit</i> ; certificato di deposito fiscale <i>certificate of tax deposit</i> ; certificato di detrazione al fini dell'imposta sul reddito <i>certificate of deduction of income tax</i> ;	dozvola (<i>dopuštenje</i>) permission <i>ltd.</i> (→16 <i>dopuštenje</i>); clearance; (<i>dokuments</i>) permit, license6 (→10 <i>odobrenje, suglasnost, ovlaštenje</i>) uporabna ~ (<i>za zgradu</i>) <i>certificate of occupancy</i>
Besch,e-inigung die; Bescheinigung, Bescheinigungen a (<i>Schriftstück</i>) written confirmation no indef. Art.; (<i>Schein</i>) <i>certificate</i> ; (<i>Quittung</i>) receipt; eine Bescheinigung des Arztes a <i>doctor's certificate</i> ; a <i>certificate from the doctor</i> ; a <i>medical certificate</i> ; b o. Pl. (das Bescheinigen) confirmation in writing		list krsni ~ <i>birth certificate</i> → (vjenčani ~)
Schein, der C (<i>Bescheinigung</i>) receipt; (vom Arzt) <i>doctor's certificate</i> ; (<i>Hochschulw.</i>) <i>certificate</i> ;		potvrda confirmation, affirmation (<i>potkrepa</i>) confirmation, substantiation ... (<i>primitka</i>) (written) receipt, voucher (<i>svjedodžba</i>) <i>certificate</i> (<i>krizma</i>) confirmation – <i>primitka</i> acknowledgement of receipt

Tablica 2a. Višečlane leksičke jedinice u općim dvojezičnim rječnicima (L1=nonE)

**Dizionario Garzanti di Business English E-/I-
E, 1993**

certIFICATE 1 certificato, attestato, attestazione: — *of charge*, certificato dei registri immobiliari; — *of deduction of income tax*, certificato di detrazione ai fini dell'imposta sul reddito; — *of good character*, certificato di buona condotta; — *of guarantee*, certificato di garanzia; — *of indebtedness*, certificato obbligatorio; — *of insurance, insurance* —, certificato di assicurazione; — *of manufacture*, — *of origin*, certificato di produzione, di origine; — *of misfortune*, certificato di riabilitazione di un fallito; — *of protest*, atto di protesto; — *of registration*, certificato di iscrizione ipotecaria; *birth, marriage, death* —, certificato di nascita, matrimonio, morte; *consular* —, certificato consolare; *customs* —, certificato doganale; *doctor's* —, certificato medico; *firearm* —, — *of fire arms*, porto d'armi; *guaranteed mortgage* —, certificato di ipoteca garantita; *health* —, — *of health*, certificato di sana e robusta costituzione; (*mar.*) *patente di sanità; land register* —, certificato del registro immobiliare, estratto catastale; *police* — *records*, certificato penale; *registration* —, certificato di immatricolazione; *trading* —, licenza di commercio, autorizzazione d'esercizio; *to issue a* —, rilasciare un certificato; *to present a* —, presentare un certificato; *to request a* —, richiedere un certificato (*mar.*); *buoyancy* —, certificato di galleggiabilità; *classification* —, certificato di classe; *landing* —, certificato di sbarco; *master's* —, brevetto di capitano; *seaworthiness* —, certificato di navigabilità; *tonnage* —, certificato di stazza; — *of average*, certificato di avaria; — *of clearance*, nullasta di partenza (per navi mercantili); — *of clearance inwards*, — *of inward clearance*, nullasta per lo scarico di una nave; certificato di verifica doganale in entrata; — *of clearance outwards*, — *of clearing outwards*, nullasta per la partenza di una nave; certificato di verifica doganale in uscita; — *of damage*, certificato d'ava-

**Herbst, R. & Readelt, A.G. Dictionary of
Commercial, Financial and Legal terms,
E-G-F, Translegal Ltd. 1990**

certificate 1 | *certificat* *n*; *Zerifikat* *n*; *Zeugnis* | *certificat* *m*; *attestation* *f*; *acte* *m*.
o *legal aid* ~ | *Gerichtsbeschluss auf Bewilligung des Armenrechts* | *ordonnance de l'admission à l'assistance judiciaire* [VIDE: *aid* *s*] | ~ *of airworthiness* | *Bescheinigung über die Lufttüchtigkeit* | *certificat de navigabilité (d'un avion)* | ~ *of amendment* | *Notariatsakt über die Änderung des Gesellschaftsvertrages* | *acte d'amendement* | ~ (*warrant*) *of appointment* | *Bestallungsurkunde* *f*; *Ernennungsurkunde* | *brevet de nomination* | ~ *of apprenticeship* | *Lehrbrief*; *Lehrzeugnis* | *certificat d'apprentissage* | ~ *of association* | *Gesellschaftsvertrag*; *Gründungsvertrag* | *contrat d'association* | ~ *of authenticity* | *Echtheitszeugnis* | *certificat d'authenticité* | ~ *of average* | *Havaricat* *test* | *certificat d'avarie*.
o ~ *of baptism* | *Taufschein* | *acte (certificat) de baptême*; *certificat baptistaire* | ~ *of birth*; *birth* ~ | *Geburtschein*; *Geburtsurkunde* | *acte (certificat) (bulletin) de naissance* | *bonus* ~ | *Genuschein* | *action de jouissance* | *builder's* ~ | *Baubescheinigung*; *Bauzeugnis* | *certificat de constructeur*.
o *good conduct* ~; ~ *of good behaviour* [GB] (*behavior* [USA]) | *Führungszeugnis*; *Leumundzeugnis*; *Sittenzeugnis* | *certificat de bonne conduite*; *certificat de bonne vie et moeurs* | ~ *of citizenship* | *Staatsangehörigkeitsausweis*; *Bürgerbrief* | *Staatsangehörigkeit* | *classification* ~ | *Klassenbescheinigung* | *certificat de classification* | *clearance* ~ | *Zollabfertigungsschein*; *Zollerlaubnischein* | *permis de douance* | ~ *of inward clearance* | *Zollinführschein* | *certificat d'arrivé* | ~ *of outward clearance* | *Zollausfuhr-*

**Špiljak, V.(ur.) Englesko-hrvatski
poslovni rječnik, Masmedia,
2000**

certIFICATE *certifikat*, *diploma*, *svjedodžba* *potvrda*, *uvjerenje*
certificat *atestiran*, *potvrđen*
certificat *of acceptance* *certifikat* *o odobrenju*, *certifikat* *o pribvatu*
certificat *of allotment* *certifikat* *o dodjeli*
certificat *of analysis* 1. *certifikat* *o analizi robe* 2. *dokument* *o analizi sastava*
certificat *of apprenticeship* *certifikat* *o naukovanju*
certificat *of authorship* *dokument* *o autorstvu*
certificat *of beneficial interest* *certifikat* *o pravu na uživanje*
certificat *of citizenship* *domovnica*
certificat *of damage* *dokument* *o šteti*
certificat *of delivery* *potvrda* *o primopredaji*
certificat *of deposit* (*C/D*) *certifikat* *o depozitu* - *CD*, *depozitni certifikat*, *potvrda* *o depozitu*
certificat *of goods quality* *potvrda* *o kvaliteti robe*
certificat *of incorporation* *akt* (*ugovor*) *o osnivanju* *poduzeća*, *dokument* *o osnivanju* *drustva*, *dokument* *o upisu* *u sudski registar*
certificat *of inheritance* *certifikat* *o nasljedstvu*

Tablica 3. Višestlane leksičke jedinice u stručnim dvojezičnim rječnicima (L1=E) © poslovni rječnici

Maroli, G. Dizionario tecnico, HOEPLI 2000	Dizionario Garzanti di Business English, 1993	Ivir, V. Poslovno-upravni rječnik, 1998
certificato	certificato 1 <i>certificat</i> : — <i>di matrimonio</i> , <i>marriage certificate</i> ; — <i>di morte</i> , <i>death certificate</i> ; — <i>di nascita</i> , <i>birth certificate</i> ; — <i>di sana costituzione</i> , <i>medico</i> , <i>health certificate</i> ; — <i>consolare</i> , <i>consular certificate</i> ; — <i>di congedo</i> , <i>discharge papers</i> ; <i>richiedere</i> , <i>rilasciare</i> , <i>presentare</i> <i>un</i> —, <i>to request</i> , <i>to issue</i> , <i>to present a certificate</i> 2 (<i>comm.</i>) <i>certificate</i> , <i>bill</i> : — <i>catastale</i> , <i>land certificate</i> ; — <i>di avaria</i> , <i>certificate of average</i> ; — <i>di assicurazione</i> , <i>certificate of insurance</i> (<i>o insurance certificate</i>); — <i>di cancellazione di ipoteca</i> , <i>memorandum of satisfaction of a mortgage</i> ; — <i>di classe</i> , <i>classification certificate</i> ; — <i>di consegna</i> , <i>delivery note</i> ; — <i>di copertura di rischio</i> , <i>cover note</i> ; — <i>di credito d'imposta</i> , <i>tax-credit voucher</i> ; — <i>di detrazione ai fini dell'imposta sul reddito</i> , <i>certificate of deduction of incometax</i> ; — <i>di debito</i> , <i>certificate of indebtedness</i> , <i>note on hand</i> ; — <i>di deposito doganale</i> , <i>deposit warrant</i> ; — <i>doganale</i> , <i>customs certificate</i> ; — <i>di galleggiabilità</i> , <i>buoyancy certificate</i> ; — <i>di garanzia</i> , <i>certificate of guarantee</i> ; — <i>di imbarco</i> , <i>certificate of shipment</i> (<i>o shipping bill</i>); — <i>di immatricolazione</i> , <i>registration certificate</i> ; — <i>di ipoteca garantita</i> , <i>guaranteed-mortgage certificate</i> ; — <i>di iscrizione ipotecaria</i> , <i>certificate of registration</i> ; — <i>di navigabilità</i> , <i>seaworthiness certificate</i> ; — <i>di origine</i> , <i>certificate of origin</i> ; — <i>di sbarco</i> , <i>di scarico</i> , <i>landing certificate</i> ; — <i>di stazza</i> , <i>tonnage certificate</i> ; — <i>di stivaggio</i> , <i>certificate of stowage</i> (<i>o stowage certificate</i>); — <i>di uscita doganale</i> , <i>certificate of clearing outwards</i> ; — <i>di verifica doganale</i> , <i>inwards clearing bill</i> 3 (<i>fin.</i>) <i>certificate</i> ; <i>warrant</i> : — <i>azionario</i> , <i>share certificate</i> , (<i>usa</i>) <i>stock certificate</i> ; — <i>azionario al portatore</i> , <i>share warrant</i>	U <i>natuknicama</i> : <i>list</i> , <i>potvrda</i> , <i>svjedodžba</i> , <i>dozvola</i> list 5. (<i>dokument</i>) <i>certificate</i> , <i>licence</i> <i>krnsni</i> ~ <i>certificate of baptism</i> , ≡ <i>birth certificate</i> <i>pomorski tovarni</i> ~ <i>bi</i> <i>of lading</i> <i>zdravstveni</i> ~ <i>health certificate</i> , <i>bill of health</i> <i>(-)</i> <i>upisni</i> ~ <i>certificate of registry</i> potvrda 2. (<i>svjedodžba</i>) <i>certificate</i> <i>attestation</i> 3. (<i>priznamica</i>) <i>receipt</i> . note ~ <i>o deponiranim sredstvima</i> <i>deposit receipt</i> ~ <i>o kvaliteti</i> <i>certificate of quality</i> (-) <i>Quality</i>

Tablica 4. Višestlane leksičke jedinice u stručnim dvojezičnim rječnicima (L1=nonE)